

Systems) from positions of their embedding in the informational and educational environment of a base educational institution and the educational space of the subjects of education, their influence on the development processes. The essence, structure, content and specificity of the phenomenon of the informational and educational environment, its designing in the basic educational institutions are revealed. recommendations to the managers that can be applied during the modernization of the management system of the base educational institution are given.

Complex solving of the problem of designing the information and educational environment involves the creation of a unified information system of the base educational institution and its network of branches through the formation of corporate IT infrastructure, the use of modern digital equipment, management information systems, IT, free social tools for education, computer technology and software with the further integration of various information systems to the overall set of interrelated software products and technology decisions and building a system of its development management.

Keywords: design; management; approaches; information society; informational and educational environment; educational institution; management information systems; development.

УДК 37.016.015.31:91

УРАХУВАННЯ ВПЛИВУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У КОМПЕТЕНТІСНОМУ НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

О. М. Топузов,

доктор педагогічних наук, професор, віце-президент НАПН України,
директор Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: proftop@ukr.net

Л. П. Вішнікіна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри географії та методики її навчання
ПНПУ імені В.Г. Короленка

e-mail: lpvish@mail.ru

У статті обґрунтовано необхідність формування предметної географічної компетентності учнів на підґрунті психодідактичних засад, проаналізовано вплив когнітивних процесів на організацію пізнавальної діяльності учнів у процесі компетентнісного навчання географії, надано рекомендації щодо врахування такого впливу під час проектування уроків географії.

Ключові слова: предметна географічна компетентність учнів; психодидактичне підґрунтя; навчально-пізнавальна діяльність учнів; когнітивні процеси.

Постановка проблеми. Ефективне впровадження компетентнісного підходу до навчання географії та формування предметної географічної компетентності учнів (ПГКУ) можливе лише за умови розуміння психодидактичних підвалин навчально-пізнавальної діяльності школярів. Тому методичні дослідження, що спрямовано на розвиток та організацію компетентнісного навчання, мають ґрунтуватися на інформаційному базисі педагогічної та вікової психології.

Психологи й педагоги зазвичай розділяють єдиний процес навчання на діяльність педагога (навчання), яку вивчає дидактика, та діяльність учня (учіння), яку розглядають у педагогічній психології. Психодидактика ж інтегрує ці науки, і її основною метою є організація навчально-пізнавального процесу як активного, керованого, підконтрольного та спрямованого на досягнення конкретизованого результату — компетентності учня [1, 4, 5]. Відповідно до сказаного, учитель географії має усвідомлено формувати й удосконалювати власну психодидактичну компетентність і застосовувати знання закономірностей психології учнів у своїй повсякденній педагогічній діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми аналізу зв'язків між дидактикою та педагогічною психологією висвітлювалися у працях вітчизняних психологів та педагогів С. Балея, І. Беґа, В. Бочелюка, О. Бугрій, І. Булах, О. Власової, І. Головінського, М. Заброцького, В. Корнеєва, Г. Костюка, О. Кульчицької, В. Кутішенко, О. Лазурського, Т. Лисянської, С. Максименко, В. Москальця, С. Пальчевського, І. Підласого, М. Савчина, О. Сергієнкової, О. Скрипченко, О. Столярчук, А. Фурмана, В. Чайки, Я. Яреми та інших. Проте наразі психодидактичні засади формування географічної компетентності учня є мало визначеними й потребують ґрунтовного дослідження [2].

Отже, **метою статті** є визначення психодидактичних засад формування предметної географічної компетентності учнів та обґрунтування методичних рекомендацій щодо врахування впливу когнітивних процесів під час організації компетентнісного навчання географії.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося у наших попередніх роботах [2, 3, 6], навчально-пізнавальна діяльність учнів — це особлива активізація їхніх органів чуття, яка зумовлює цілеспрямоване й усвідомлене засвоєння ними знань і вмінь. Мозок учнів не лише запам'ятовує інформацію, яку він отримує від органів чуття, а цілеспрямовано опрацьовує її, щоб підняти на вищий рівень абстракції й удосконалити індивідуальні інтелектуальні здібності. Наявність й ефективність такого переходу залежить від того, як його організував учитель.

Отже, ефективне гармонійне навчання можливе лише на підґрунті розуміння психолого-педагогічних підвалин навчально-пізнавальної діяльності школярів. Тому методичні дослідження, спрямовані на розвиток й організацію такої діяль-

ності на уроках географії, ґрунтуються на інформаційному базисі педагогічної та вікової психології щодо психофізіологічних особливостей учнів різного віку [2].

Без аналізу пізнавальних можливостей і за відсутності уявлень щодо досягнутого рівня їхнього розвитку неможливо сформулювати цілі навчання, які визначають необхідність ускладнення чи спрощення матеріалу, що вивчається школярами. Тобто саме у такий спосіб обґрунтовують доцільність посилення складності навчального матеріалу для успішного розвитку добре підготовлених учнів або спрощення такого матеріалу для менш підготовлених.

Для вчителя, який впроваджує компетентнісний підхід до навчання географії, психологія є джерелом уявлень про загальні особливості когнітивних процесів учнів: відчуття й сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови (рис. 1).

Усвідомлене врахування специфіки когнітивних процесів і є умовою досягнення освітньої мети на уроках географії. Крім того, учитель географії мусить пам'ятати про принцип єдності й цілісності психічного життя учнів, тобто про те, що всі психічні функції поєднані між собою й впливають на пізнавальну активність учнів. Отже, гармонійне формування та взаємодія когнітивних процесів у навчанні є запорукою всебічного розвитку особистості, а отже, ефективне комплексне формування ПГКУ має ґрунтуватися саме на закономірностях цих процесів.

Під час формування ПГКУ учитель має враховувати особливості впливу відчуття на їхню навчально-пізнавальну діяльність. На основі результатів нашого дослідження та власного досвіду практичної роботи з навчання географії ми розробили рекомендації щодо особливостей врахування цього впливу у процесі формування предметної географічної компетентності учнів, які наведено у таблиці 1.

У свідомості учнів виокремлюють наочно-образне й просторово-часове відбиття об'єкта, процесу та явища, яке базується на певному відчутті (кольору, звуку, запаху, форми, об'єму тощо) й розумінні цього об'єкта, процесу та явища чи осмисленні його на основі попереднього досвіду (віддаленість, швидкість, напрям руху, тривалість й інші властивості). При цьому домінуючими в навчанні географії є зоровий і слуховий аналізатори.

Закономірним є також те, що під час такого навчання учні по-різному відтворюють географічну інформацію, виявляючи різні типи сприйняття (див. рис. 1), зокрема: синтетичне (узагальнене сприйняття об'єктів, процесів і явищ та легке відтворення й виділення їхніх основних рис), аналітичне (виокремлення й аналіз частин загального), аналітико-синтетичне (аналіз змісту об'єктів, процесів, явищ і їхнє підтвердження) та емоційне.

Тому вчитель географії має враховувати індивідуальні особливості сприйняття учнів, а для розвитку такого сприйняття використовувати відповідні унаочнювальні засоби навчання, проводити практичні роботи та екскурсії тощо.

Сприйняття учнів тісно поєднано з їхнім мисленням (усвідомленням того, що сприймається), мовою (називанням об'єкта сприйняття), почуттям (певним став-

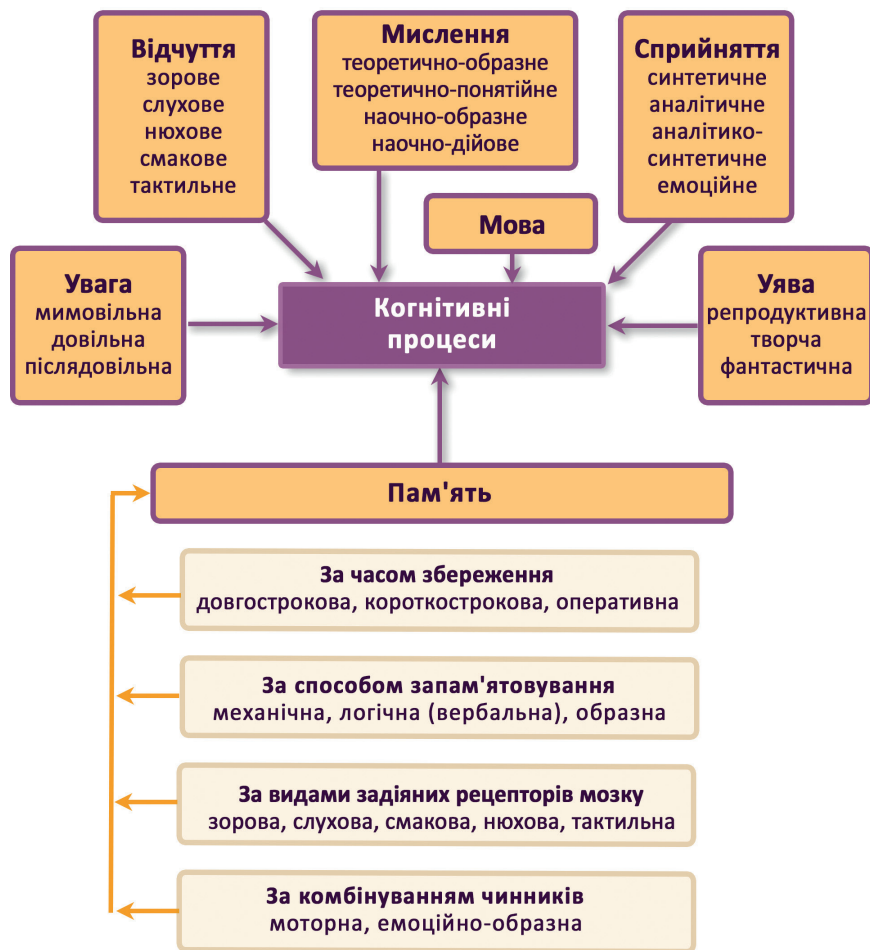

Рис. 1. Когнітивні процеси, що впливають на навчально-пізнавальну діяльність учнів (за 1, 4, 5)

ленням до зазначеного об'єкта) та волею (організацією процесу сприйняття). Учитель може активно впливати на характер сприйняття географічного навчального матеріалу учнями через їхню предметну діяльність, якщо виконання (передусім практичних робіт) дає змогу учням дізнаватися про властивості географічних об'єктів, процесів і явищ.

**Особливості врахування впливу відчуття у процесі
формування предметної географічної компетентності учнів [84]**

Види відчуття	Вплив відчуття на навчально-пізнавальну діяльність учнів
Зорове	Кольори посилюють пізнавальну здатність учнів, тому особливості їхнього поєднання враховують під час оформлення кабінету географії, створення унаочнювальних засобів навчання географії тощо.
Слухове	Звуки допомагають активізувати асоціативне мислення учнів, можуть створювати позитивне емоційне тло на уроці й використовуватися як супровідні засоби навчання (шум моря, пташиний спів тощо).
Нюхове	Приємні запахи спричиняють активізацію асоціативного мислення учнів і сприяють створенню позитивного емоційного тла на уроці.
Смакове	Можна використовувати з метою формування асоціативних географічних понять, наприклад «солоність води Світового океану» тощо.
Тактильне (шкіряне)	Застосовують для сприйняття окремих унаочнених географічних об'єктів і зразків: гірських порід і мінералів, деяких видів промислової сировини тощо.

У навчально-пізнавальному процесі сприйняття має переходити у спостереження. Спостереження — це цілеспрямоване сприйняття географічних об'єктів, процесів і явищ, пізнанням яких зацікавлено учня. Систематичне спостереження дає змогу учням вивчати географічні об'єкти, процеси та явища в різних умовах, визначати характер їхніх змін й аналізувати причини таких змін. Наприклад, спостереження учнів за погодою, зокрема за даними інформаційних мереж, уможливує підготовку до навчання за темою «Атмосфера».

Відчуття й сприйняття є основою процесу пізнання. Тому дидактичний принцип наочності базується саме на залученні всіх видів відчуття й сприйняття до навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Ще одним важливим для організації навчання когнітивним процесом є увага, яка є концентрацією пізнання на конкретному об'єкті вивчення для забезпечення його відображення. Позаяк учитель організовує й концентрує увагу учнів на уроці, то саме він має продумати, як саме й куди спрямувати цю увагу та як її утримувати. Дослідження свідчать, що увага учнів може бути концентрованою лише тоді,

коли навчально-пізнавальна діяльність вимагає від них інтелектуальної активності за умови доступності навчального матеріалу.

Увага є необхідною умовою продуктивної діяльності учнів. Різні види діяльності на уроці географії висувають особливі вимоги: іноді необхідно швидко перенести увагу учнів із одного об'єкта вивчення на інший, а в деяких випадках — зосередити її на одному такому об'єкті. При цьому концентрація й стійкість уваги учнів посилюються, якщо географічний навчальний матеріал чи зміст навчально-пізнавальної діяльності викликає їхню зацікавленість. Перенесення ж сприяє запобіганню відволікання уваги учнів. Однак, плануючи застосування набору різноманітних унаочнювальних засобів навчання, вчитель має пам'ятати, що здатність до розподілу й обсяг уваги учнів є обмеженими. Тож недоцільно, наприклад, водночас використовувати на уроці велику кількість об'єктно-замінювальних засобів навчання географії (карт, малюнків тощо). Крім того, необхідно враховувати цей факт під час обладнання кабінету географії.

Увагу учнів також можна диференціювати на мимовільну, довільну й післядовільну (див. рис. 1). З огляду на сказане, у процесі проектування уроку вчитель має прислухатися до думки К. Д. Ушинського [7] про те, що «увага є саме тими дверима, через які проходить все, що входить до душі людини із зовнішнього світу». Отже, з метою залучення мимовільної уваги учнів, необхідно використовувати цікаві факти, оригінальні навчальні засоби й форми організації та проведення навчання. При цьому атрибути засобів навчання, які сприяють у його процесі створенню яскравого емоційного тла (яскраві кольори, мелодійні звуки, пахощі), викликають і мимовільне зосередження уваги. Найбільший же вплив на активізацію мимовільної уваги мають почуття подиву, захоплення й зацікавлення.

Процес формування предметно-географічних компетентностей учнів передбачає застосування й довільної уваги, яка створюється поставленням мети діяльності й потребою у вольовому зусиллі учнів. Таке стає можливим за умови доступності навчально-пізнавальної діяльності для школярів, якщо почуття успіху надихає їх на виконання подальших завдань. Значно полегшують організацію довільної уваги й практичні дії, відсутність подразників, що відволікають, і сприятливий психічний стан учнів.

Під час виникнення післядовільної уваги саму діяльність учні сприймають як потребу, тобто ця увага має бути результатом їхнього особистого зацікавлення.

Пам'ять є складним когнітивним процесом, особливості якого вчитель географії повинен враховувати у процесі проектування навчально-пізнавальної діяльності учнів (див. рис. 1). Запам'ятовування, збереження інформації й досвіду та їхнє забування — це процесуальні ланки пам'яті, які базуються на відчутті, сприйнятті й мисленні учнів. За часом збереження, пам'ять розділяють на довгострокову, короткострокову й оперативну. Залежно ж від того, як саме відбувається запам'ятовування, виокремлюють механічну, логічну (вербальну) й образну пам'ять.

Механічна пам'ять — це вид пам'яті, який ґрунтується на повторенні навчального матеріалу без його осмислення. При цьому витрачається доволі багато зусиль і часу як учителя, так і учнів, проте отримані навчальні результати є достатньо низькими. Образна пам'ять — це пам'ять на уявлення, зумовлена переведенням інформації в образи, малюнки, схеми тощо. Логічна пам'ять (вербальна) — це вид пам'яті, який пов'язаний зі встановленням у матеріалі, що вивчається, змістових зв'язків (тобто це пам'ять на знання в мовній формі, графічно-знаковій символіці й у вигляді логічно структурованих схем). Учні з таким достатньо розвинутим видом пам'яті, досить легко сприймають насамперед структурно-логічні графічні моделі різного типу.

Залежно від того, які рецептори мозку учнів максимально задіяно у процесі образного запам'ятовування, виокремлюють зорову, слухову, смакову, нюхову, дотикову пам'ять. Окрім того, слід знати про моторну (рухову) й емоційну образну пам'ять.

Під час перебігу навчального процесу легко простежити переважання в учнів одного з видів пам'яті. Зрозуміло, що індивідуальні особливості пам'яті учнів слід ураховувати в навчальному процесі. Для цього треба, по-перше, надавати змогу учням використовувати той вид пам'яті, який у них найкраще розвинуто, а по-друге, розвивати в них усі види пам'яті. Тож, плануючи прийоми формування предметно-географічних компетентностей, учитель має застосовувати ті методичні прийоми навчання, які б ефективно сприяли реалізації різних видів учнівської пам'яті, зважаючи на рівень розвитку, швидкість, точність, міцність і готовність до навчально-пізнавальної діяльності кожного учня.

Крім того, необхідно будувати навчальний процес так, щоб він обов'язково містив як розуміння й осмислення учнями географічного навчального матеріалу, так і його кількаразове повторення в різній формі для кращого усвідомлення й запам'ятовування.

При цьому слід зважати на те, що процес запам'ятовування має три форми: відбиття, мимовільне та довільне запам'ятовування. На уроках же географії чільне місце посідає довільне запам'ятовування, що зумовлено необхідністю формувати змістовий та процесуальний компоненти ПГКУ, основою яких є знання й уміння. Саме із цією метою вчитель може знайомити учнів з мнемотехнікою та привертати увагу до усвідомленого асоціативного запам'ятовування тощо.

Загалом же вчителеві в аспекті, що розглядається, слід орієнтуватися на такі основні закономірності запам'ятовування географічного навчального матеріалу, до яких належать:

- 1) залежність запам'ятовування від міри усвідомлення учнями його мети (зачуша з емоційного чи практичного погляду мета сприяє стійкому запам'ятовуванню);
- 2) визначеність запам'ятовування засобами презентації географічного навчального матеріалу (при цьому основними засобами передавання знань традиційно

є мова вчителя й текст підручника, психологічно виправданим також є використання на уроці образів географічних об'єктів, процесів і явищ, позаяк учням під час заучування корисно відновлювати у пам'яті не тільки теоретичні знання, а й образи, що сприймали на уроці);

3) залежність запам'ятовування від міри універсальності логічного структурування географічного навчального матеріалу (розділи й теми курсу корисно створювати за однією логічною схемою: наприклад, якщо материки, океани та країни вивчають за стандартними схемами, то після засвоєння таких схем учні легше запам'ятовують нові порції відповідного навчального матеріалу);

4) необхідність залучення до процесу запам'ятовування всіх видів пам'яті (при цьому вчитель має спиратися передусім на образну й логічну пам'ять і тому повинен так планувати навчальну роботу учнів, щоб вони мали змогу слухати, спостерігати, розуміти, записувати й замальовувати, читати, повторювати та пояснювати вголос і подумки географічний навчальний матеріал);

5) доцільність застосування мнемотехнічних прийомів у процесі запам'ятовування географічних назв, зокрема шляхом проведення аналогій і створення асоціацій. Ефективним прийомом є також запам'ятовування опорних слів і дат, з якими пов'язано нову географічну інформацію.

Найвищим ступенем навчально-пізнавальної діяльності учнів є мислення (див. рис. 1). Зароджуючись у чуттєвому пізнанні й спираючись на нього, мислення виходить за межі цього пізнання, позаяк відображає об'єктивну дійсність глибше, повніше й точніше, ніж відчуття та сприйняття. Отже, мислення — це процес творчого відображення дійсності. Воно повною мірою формується в учнів старшого шкільного віку саме як здатність до творчого перетворення наявних у пам'яті уявлень і образів.

У психології розрізняють такі основні види мислення, як: теоретично-образне, теоретично-понятійне, наочно-образне й наочно-дійове. Формування цих видів мислення в навчально-пізнавальному процесі є важливим саме у географічній науці, адже учні мають безпосередньо в процесі географічно спрямованої діяльності розв'язувати відповідні пізнавальні завдання й вільно оперувати географічними схемами, графіками та символічними значеннями.

У процесі формування ПГКУ вчителів слід завжди пам'ятати, що саме мислення дає змогу учням встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в довкіллі, які сприяють розумінню того, як і чому виникають ті чи інші процеси та явища, і допомагають прогнозувати їхні можливі зміни в майбутньому. Урешті-решт, мислення передовсім забезпечує формування такої предметно-географічної компетентності, як географічне бачення світу.

Крім того, оскільки найважливішими мисленнєвими операціями вважають аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація й типізація, мислення спричинює формування інтелектуальних умінь — одного з різновидів предметно-географічних компетентностей учнів.

Розвиток мислення школярів у процесі компетентнісного навчання географії є одним із найважливіших завдань. Сучасний рівень розвитку суспільства й інформаційних процесів потребує формування в учнів навичок інтенсивної мисленнєвої діяльності та готовності до самовизначення в майбутньому дорослому житті.

У процесі навчання географії особливе місце посідає уява, яка забезпечує формування одного з різновидів емпіричних знань учнів — уявлень — наочно-почуттєвих образів об'єктів, процесів і явищ. Уява буває трьох видів: репродуктивна, творча й фантастична. Саме на уяву учнів орієнтується вчитель, формуючи уявлення в їхній свідомості.

Неабияке значення як когнітивний процес має мова, за допомогою якої виражають і власні думки, погляди, переживання й роздуми. Розвиток мовлення учнів є підґрунтям формування однієї з ключових компетентностей — комунікативної. З огляду на це, живе спілкування на уроці географії має посідати важливе місце.

Висновки. Проектуючи навчально-пізнавальну діяльність, що спрямована на формування географічної компетентності учнів, на уроці географії та у позаурочний час, учитель має знати й розуміти: по-перше, необхідність формування усіх структурних компонентів компетентності, по-друге, враховувати особливості впливу когнітивних процесів на пізнавальні особливості школярів.

Рівень професіоналізму вчителя географії значною мірою визначається його здатністю реалізовувати усі елементи компетентнісного підходу до навчання та створювати умови для плинного навчально-пізнавальної діяльності учнів на психодидактичних засадах формування географічної компетентності.

Використані джерела

1. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія: навч. посіб. для ВНЗ / В. Й. Бочелюк, В. В. Зарицька. Київ: Центр навч. літ., 2006. — 248 с.
2. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі [Текст]: монографія / Л. П. Вішнікіна. — Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. — 407 с.
3. Вішнікіна Л. П. Психодидактичні засади формування предметної географічної компетентності учнів / Л. П. Вішнікіна, О. М. Топузов // Український педагогічний журнал. — 2016. — № 2. — С. 65–74.
4. Савенков А. И. Психодидактика / А. И. Савенков. — Москва: Национальный книжный центр, 2012. — 360 с.
5. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб / М. В. Савчин. — Київ: Академвидав, 2007. — 424 с. — (Альма-матер).
6. Топузов О. М. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. — К.: ДНВП «Картографія», 2012 р. — 512 с.
7. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: в 6 т. Т. 1. / К. Д. Ушинский. — Москва: Педагогика, 1988. — 527 с.

References

1. Bochelyuk V. Y. Pedahohichna psykholohiya: navch. posib. dlya VNZ / V. Y. Bochelyuk, V. V. Zaryts'ka. Kyiv: Tsentr navch. lit., 2006. — 248 s.
2. Vishnikina L. P. Kompetentnisne navchannya heohrafiyi v osnovniy shkoli [Tekst]: monografiya / L. P. Vishnikina. — Poltava: TOV «ASMI», 2017. — 407 s.
3. Vishnikina L. P. Psykhodydaktychni zasady formuvannya predmetnoyi heohrafichnoyi kompetentnosti uchniv / L. P. Vishnikina, O. M. Topuzov // Ukrayins'kyy pedahohichnyy zhurnal. — 2016. — № 2. — S. 65–74.
4. Savenkov A. Y. Psykhodydaktyka / A. Y. Savenkov. — Moskva: Natsyonal'nyy knyzhnyy tsestr, 2012. — 360 s.
5. Savchyn M. V. Pedahohichna psykholohiya: navch. posib / M. V. Savchyn. — Kyiv: Akademvydav, 2007. — 424 s. — (Al'ma-mater).
6. Topuzov O. M. Zahal'na metodyka navchannya heohrafiyi: Pidruchnyk [z hryfom MONMS Ukrayiny] / O. M. Topuzov, V. M. Samoilenko, L. P. Vishnikina. — K.: DNPV “Kartohrafiya”, 2012 r. — 512 s.
7. Ushinskiy K. D. Pedagogicheskije. sochineniya: v 6 t. T. 1. / K. D. Ushinskiy. — Moskva: Pedagogika, 1988. — 527 s.

Топузов О. М., Вишникіна Л. П.

УЧЕТ ВЛИЯНИЯ КОГНИТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ В КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ОБУЧЕНИИ ГЕОГРАФИИ

В статье обосновывается необходимость формирования предметной географической компетентности учащихся на основе психодидактических основ, анализируется влияние когнитивных процессов на организацию познавательной деятельности учащихся в процессе компетентностного обучения географии, даны рекомендации по учету такого влияния при проектировании уроков географии.

Ключевые слова: предметная географическая компетентность учащихся; психодидактические основы; учебно-познавательная деятельность учащихся; когнитивные процессы.

Topuzov O., Vishnikina L.

CONSIDERATION THE INFLUENCE OF COGNITIVE PROCESSES IN THE COMPETENCE STUDY OF GEOGRAPHY

The article substantiates the necessity of forming the subject geographical competence of pupils on the basis of psycho-didactic principles, analyzes the cognitive processes that influence the organization of educational and cognitive activity of pupils in the process of competence study of geography, in particular such as: sensation, perception, thinking, attention, memory, speech, imagination. It is investigated how they influence the activity of pupils' educational and cognitive activity. Recommendations for considering such influence during the design of competency-forming lessons of geography are given. In particular, it is determined that in the process of designing educational and cognitive activities aimed at forming the subject

geographical competence of pupils at the lesson of geography and in extra-curricular time the teacher must know and understand:

1) the need to form all the structural components of competence;

2) take into account the peculiarities of the influence of cognitive processes on the educational and cognitive characteristics of pupils.

It is proved that the level of professionalism of a teacher of geography is largely determined by his/her ability to implement all the elements of the competence approach to education and create conditions for the flow of educational and cognitive activity of pupils on the psycho-didactic basis of the formation of subject geographical competence.

Keywords: subject geographical competence of pupils; psycho-didactic basis; educational and cognitive activity of pupils; cognitive processes.

УДК 371.37.91.01(09)

ПІДРУЧНИК З ГЕОГРАФІЇ ЯК СКЛАДНИК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

І. В. Удовиченко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

e-mail: hafran@ukr.net

У статті висвітлено питання ролі й місця сучасного підручника з географії в навчально-методичному забезпеченні закладів загальної середньої освіти. Відображено окремі результати дослідження, проведеного в закладах загальної середньої освіти одного з міст обласного підпорядкування Сумської області, в якому було досліджено проблеми щодо ролі навчально-методичного забезпечення у підвищенні якості природничої освіти та роботи шкільної бібліотеки, оснащенні навчальних кабінетів природничого циклу сучасними засобами навчання та значення шкільного підручника у процесі викладання географії в школі. Проаналізовано умови ефективного навчально-методичного забезпечення закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: географія; навчально-методичне забезпечення; шкільний підручник; заклади загальної середньої освіти.